

Søren Kierkegaard

– 5. mai 1963 –

Forelæsning på Københavns Universitet

af PAULUS SVENDSEN

Om fem år skal vi nok få oppleve et 150-års-minne som gir millioners ekko. Sikkert vil det bli en minnefest temmelig ulik den som knytter seg til den 5. mai 1963. – Den 5. mai 1818 ble *Karl Marx* født.

Man kan gripe seg selv i å føle en sinnets uro ved tanken på de unge menn som i 1840-årene ferdedes i Berlin – det viktige kultursentrum dengang – og som må ha vært under tak sammen og endog hørt forelesninger sammen: *Michail Bakunin* (f. 1814), *Jacob Burckhardt* (f. 1818), *Henri Frédéric Amiel* (f. 1821), *Friedrich Engels* (f. 1820), *Karl Marx* og *Søren Kierkegaard*. Alle har de – hver på sin vis – sørget godt for sin ihukommelse. Deres navn minner oss om det faktum at vi er bærere av en temmelig sammensatt kultur-arv. De nevnte menn tilhørte alle den generasjon av avlösere som skulle ta fatt etter at *Hegel*, *Goethe* og *Schleiermacher* var døde og hadde etterlatt seg en kultursyntese som syntes å gi liten plass for nye menn og nye tanker, og som de nye menn derfor ville sprengte.

Karl Marx og *Søren Kierkegaard* kan ses som eksponenter for to av de kontradiktorier som fremstod under stormløpet mot syntesen. »Det kommunistiske manifest« og »Kjerlighedens Gjerninger« er blitt til omtrent samtidig.

Da disse to menn disputerte – i 1841 – tok de begge tilløp i antikken: den ene hos *Sokrates*, den annen hos *Demokrit* og *Epikur*. Tilløp, for begge tok sikte på samtiden, den samme samtid, som de avsa dommen over, begge – på forskjellig måte – fylt av epokestemning, for ikke å si av eskjatologisk glød.

Dansk forskning, som virkelig har satt »Stiger til disse himmelhøje Tekster« (*Billeskov Jansens* uttrykk), har vist at *Kierkegaards* forfatterskap med et utall av fine tråder er knyttet intimt sammen med sin tid. En vrimmel av allusjoner, som bare en lokalkjent danske kan holde rede på, avslører at der i alle hans skrifter er den kortest mulige vei fra *Kierkegaards* stuer til hine dagers danske menn og bøker og blader. Vi kan nu ofte se hvordan han har innsiktet hvert eneste ord på et publikum han hadde utspionert og derfor kjente på en prikk. Han visste hvem han ville nå og ramme. Til forskjell fra en *Oehlenschläger* og en *H. C. Andersen* brydde han seg lite om utenlandske lesere. Endog i disputasen avsto han fra en naturlig anledning til å nå ut over mormålets grenser, hva han riktignok angret på da han kom til Berlin.

Og midt i dette tilsynelatende fullstendig lokalbundne forfatterskap – som man skulle tro måtte være hjemfallen til den totale provinsialisme – tales der fra først til sist om »vor Tid« og om »den nærværende Slægt«. Der tales altså som om det gjelder menneskeslekten. Nøyaktigere sagt: Menneskeslekten i det 19. århundre.

Og resultatet?

»For åndshistorien i det 19. århundre har *Kierkegaard* intet betydd« – slik skrev for få år siden en kjenner både av *Kierkegaard* og av kontinental kultur (*Hermann Diem*). Slike ord tyder på at noe vesentlig i *Kierkegaards* virke er forfeilet, ja komplett mislykket.

Tok han feil i sin bedømmelse av samtiden? Noen mener det. Eller var han forblindet? Den lokale samtid han skrev for, karakteriseres av ham med en vedholdende påståelighet som bevisst gir avkall på eftergivende nyanseringer. Slik behandler man en *fiende*. Og samtiden var fienden. Med en smule overbetoning har vi altfor ofte latt *Hegel*, spekulasjonen og »Systemet« stå som fienden, enda kyndige folk nu kan si oss at »Teologerne i Danmark var paa *Kierkegaards* Tid gennemgaaende ikke præget af *Hegel*, men af andre aandelige Strømninger og Retninger«. Og blant filosofene var det ikke anderledes; jeg henholder meg til *Niels Thulstrup*. Vel siger *Nicolaus Notabene* at »den hegelske Philosophie har nu blomstret i flere Aar her hjemme«, og vel skrev samme år (1844) en tysk forfatter, *Theodor Mügge* i »Skizzen aus dem Norden«, at den tyske filosofi var kjent i Danmark som i intet land utenfor Tyskland; særlig var *Hegels* system så utbredt at der

også i Danmark hadde dannet seg et sentrum og en høyre- og en venstrefløy av »bekjennere«. Likevel skal vi ikke overse at allerede før eller samtidig med at *Hegel* og systemet dukker opp for å bli den store motpart, er »vor Tid« – som det ustanselig heter – blitt innringet som fienden. *Kierkegaard* må ha sett dansk hverdag og dansk åndssituasjon som typisk for »vor Tid«, derfor kan han ta så godt sikte og treffe så presist.

Hvis det er sant som en dansk forsker har sagt, at *Kierkegaard* kun kan forstås ut fra København, tør man kanskje også våge den påstand at han har gjort sin fødeby den ære å anse den for å være symbol på hva han kaller »vor Tid«.

Skjønt – æren vil vel noen sette et spørsmålstegn ved.

»Enhver der skal virke Noget, maa kjende sin Tid – og saa have Mod –«, heter det i 1847. På det tidspunkt hadde *Johannes de Silentio* nettopp vist det mot å si at tiden er »perfectioneret i den Konst at bedrage sig selv«. Tiden er »æsthetisk vellystig« og ynder bøker som »beqvemt lader sig gjen- nemblade under Middagssøvnen«. *Frater Taciturnus* finner at »Poesiens Tid er forbi«, og det »vil i Grunden sige, at Umiddelbarheden er forbi« og liden- skapen med. For egen regning har *Kierkegaard* talt om tidens faretruende ro: »Det være nu vor Tids Fortjeneste, at den paa mange Maader har vidst at ... afvænne Sjelen med at ønske«.

Det er nær sagt ikke grenser for hva »vor Tid« har måttet høre om »Daar- skab og Taabeligheder« midt i »vore Tidens Forgudelse af Klogskab«. I den litterære »Anmeldelse« av hjemlig litteratur karakteriseres samtiden – med sperret trykk – som »den forstandige, den reflecterende, den lidenskabsløse, den flygtigt i Begeistring opblussende og kløgtigt i Indolents udhvilende«; tiden er nivellerende og betegner »Abstraktionens Seier over Individerne«, tiden forguder »Socialitetens ... Princip«, og derved demoraliseres den.

Det hele er blitt en snakketid, hvor ingen tier og ingen taler – alt drukner i snakksomhet. Inn i en sådan tid sendes skikkelser som vet hva ensomhet og taushet kan bety: *Victor Eremita*, *Johannes de Silentio*, *Frater Taciturnus*.

De ble ofte møtt med taushet. Dengang. Ikke idag. For nu vet vi det: *Søren Kierkegaard* siktet på sitt århundre – og traff vårt. Han brukte kjøb- staden som skyteskive – og rammet kontinenter.

Faktum er at dette ytterst tidsbestemte og stedbundne forfatterskap opptar

sinnene vidt utover – idag som vel aldri før. Han er i stor utstrekning dagens mann, hvordan han nu kan være blitt det. Sannsynligvis finner man at hans samtidskritikk fremdeles har gyldighet. Man leser seg inn i samtidighetens situasjon med ham. At det må være galt å gjøre »oppgjøret med *Hegel*« til det ene vesentlige, viser seg derved at *Søren Kierkegaards* dommer synes å ramme *nu*, og *der* hvor *Hegel* ofte er et fjernt og uvedkommende navn.

Man er i våre dager åpenbart truffet av slike dommer som at »Nutiden ... er maaskee i Gjennemsnit vidende som ingen Generation för har været det«, den er »langt mere forstandig« enn tidligere slekter, men den mangler det vesentlige. Og det vesentlige uttrykker *Johannes Climacus* slik: »Min Hovedtanke var, at man i vor Tid formedelst den megen Viden havde glemt hvad det er at *existere*, og hvad Inderlighed har at betyde«. Og for å sitere den sats som skarpest uttrykker det vesentlige: »Man har afskaffet det at være Menneske«.

Gjennom store deler av forfatterskapet går dette uttrykk igjen: »det at være Menneske«. Og da man hadde glemt enda en ting: »midt i Christenheden (synes man) at have glemt hvad Christendom er«, kommer som et omkved ett uttrykk til, ved siden av »det at være Menneske«, nemlig: »det at blive Christen«. Den ene setning kan ikke løses fra den annen.

Til nær-sagt hvert ankepunkt som rettes mot »vor Tid«, mot »disse taabelige Tider«, svarer i forfatterskapet en oppgave eller en del av »oppgaven«. Men først og fremst gjaldt det rett og slett å komme til.

I juni og juli 1840 er han ofte opptatt av å finne muligheter for en ny begynnelse i filosofien. Det var om å gjøre å få fastslått at »*Hegel* afslutter« og forsåvidt betegner et resultat, men samtidig å kunne påvise at »hele den nyere Philosophi dog egentlig blot er en Indledning til en Muliggjøren af at philosophere« og at »den hele Tænkning som ... gik ind i den egentlige anthropologiske Contemplation, den er man ikke begyndt paa«. Det er altså ennå noe ugjort, ja det vesentlige gjenstår: antropologien, hvor, som vi vet, *Kierkegaards* kanskje viktigste filosofiske innsats kom til å ligge.

Samme sommer undrer han seg over »det Had, *Hegel* har til det Opbyggelige«. Han noterer: »det Opbyggelige ... er en Side af Erkjendelsen, der ikke bør oversees«. Vi vet at *Kierkegaard* ikke har oversett den. Kandidaten ta-

ler til *Hilarius Bogbinder* om »disse Tider ... hvor Troen bliver sjelden mellem Folk« – slik talte man ikke ofte i de dager, men meget i forfatterskapet er diktert av denne oppfatning.

Med meget stor rett kan man hevde, som *Hermann Diem* energisk har gjort, med støtte i *Kierkegaards* egne ord: han kom til å se sin egentlige livsoppgave deri: å innføre kristendommen i kristenheten. Som knapt i noen annen formel forenes her *dommen* over tiden med *oppgaven*.

Det forekommer meg å være av betydelig interesse å se hvordan den unge *Kierkegaard* tok mål av seg selv og av tiden nettopp med det for øye å finne anvendelse for sitt liv.

Søren Kierkegaard hadde, da han skrev sin disputas, følelsen av at ikke bare han selv, men også tiden stod ved et vendepunkt. Der er epokestemning i disputasen. Slik som da *Johannes den døper* varslet jødedommens undergang og slik som *Luther* stod overfor en given virkelighet, katolisismen, som ikke lenger hadde gyldighet for ham, på samme måte stod nu *Kierkegaard* ved en overgang. Tre typer, sier han, er avgjørende i en slik situasjon.

For det første profeten, som går hånd i hånd med sin samtid, men synker hen i syner. Han aner nemlig det som skal komme, han »øiner det Nye i det Fjerne«, men han eier ikke »det Tilkommende«, han kan ikke gjøre det gjeldende.

Dét kan imidlertid den annen type: den tragiske helt, som ved å kjempe for det nye, tilintetgjør indirekte det forbigangne. Og så den tredje type i avgjørelsen: ironikeren, som vel ikke eier det nye, men som like fullt holder dom over den givne virkelighet som for ham aldeles har tapt sin gyldighet. Ironikeren »er traadt ud af Samtidens Rækker, har gjort Front imod denne. Det, der skal komme, er skjult for ham, ligger bag ved hans Ryg, men den Virkelighed, han har stillet sig fiendtligt ligeoverfor, er det, han skal tilintetgjøre, mod den vender hans fortærende Blik sig ...«. – Denne skildring av ironikeren og angivelsen av hans oppgave står for meg som noe nær en selvbejennelse. *Kierkegaard* ville ikke være – og var ikke – profet. Han ville ikke være – og var ikke – en tragisk helt. Om ironikeren heter det: »Betydningen af denne Formation troer jeg, at man hidtil ikke tilstrækkelig har paaagtet«. At *Kierkegaard* har påaktet den, tror jeg kommer av den unge manns selvanalyse.

Så kan man gjerne kalle ham Forfører, Spion i Guds tjeneste, Hårkløveren, den danske Sokrates – alle slike betegnelser finnes der belegg for i forfatterskapet selv og i Papirer, og sikter til visse sider ved hans aktivitet. Men den mest omfattende og den mest treffende betegnelse forekommer meg å være »Ironikeren«, vel å merke i den betydning han selv, i historisk perspektiv, bruker ordet. Han har sett på sin tid som et vendepunkt. »Tiden lever *in discrimine rerum*«, som *Johannes de Silentio* sier. Da trenges – også – ironikerens type. *Kierkegaard* kjente sine særegne eiendommeligheter og han kjente sin tid. Og så satte han disse to i forhold til hinannen.

Noen resultater viste seg straks, andre er først i vårt århundre blitt synlige, og man tør vel si om *Søren Kierkegaard* hva *Jacob Burckhardt* sa om *Thukydides*: det kan hende at der hos ham finnes et faktum av høyeste rang som en eller annen først vil oppdage om hundre år.

Av det som straks kom for dagen – og som nok har smertet mange – var forstyrrelsen av den idylliske fred og forståelse mellom det kirkelige og det verdslige åndsliv.

Videre gjorde *Kierkegaard* hva han kunne for å annullere romantikkens natur-evangelium. Han bragte naturen – som romantikerne hadde besjelet og gjort meget snakksom – til taushet. Den ensomme vandringsmann som søker ut til naturen, til skog og skyer, til hav og stjerner, han opplever slett ikke hva den romantiske dikter har prøvet å innbille ham; der møter mennesket ingen forståelse. Det hele var en »Misforstaaelse, fordi den Eensomme i Naturen overalt er omgiven af et Alt, der ikke forstaaer ham«. – Det var med slike ord *Kierkegaard* bragte den norske dikter-filosof *Welhaven* bort fra romantisk natur-svermeri. –

Det må ha slått brutalt ned i sinn som var vant til ikke bare å finne selvforståelse i naturen, men også å finne Gud der, når de leste *Johannes Climacus'* ord i Efterskriftens kapitel om den subjektive sannhet: »Naturen, Skabningens Totalitet, er Guds Gjerning, og dog er Gud ikke der«. »Vel er Naturen Guds Gjerning, men Gjerningen er kun ligefrem tilstede, ikke Gud ... Eller er Gud ikke saa umærkelig, saa skjult tilstede i sit Værk, at det meget godt kunde hælde et Menneske at leve hen, gifte sig, være agtet og anset ... uden at opdage Gud i hans Gjerning«.

Sådan tale betydde øksehugg mot romantikkens røtter. Mange måtte opp-

fatte *Kierkegaards* gjerning som et forsøk på forarming, en brutal reduksjon av en livstolkning de fant store verdier i.

Og ikke bare naturen ble gjort taus. Også historiens tale skulle forstumme. Især ble de par tusen års tale som bevis for kristendommens sannhet hånet bort.

Det negative man kan føre *Kierkegaard* til boks, omfatter enda mer.

Fra Tyskland bredte der seg over hele Norden megen skjønn tale om »forsoning«. Misbruket av dette ord er et eksempel på hva *Kierkegaard* fryktet: Diktning og spekulasjon røver til seg og tar i bruk den kristelige terminologi. Poesi og kunst kaller seg forsoning, men de kan »kun forsonne een Side af Sjælen«. Eller som det heter i disputasen, med sperrede typer: »*Poesien (er) en Slags Forsoning*, men den er ikke den sande Forsoning ... *Det Religiøse er ... egentlig først istand til at tilveiebringe den sande Forsoning*«. *Vigilius* er enig og sier: »Poesien og Kunsten er kun Phantasiens Forsoning«. *Johannes Climacus* uttrykker det på sin fasong: »Poesi og Kunst (forholder sig) ikke væsentligen til en Existerende«.

Ikke bare poetene blir tatt i skole. *Vigilius* går også i rette med moderne spekulative filosofers »aandrige« bruk av ordet »Forsoning«, i motsetning til »i gamle Dage, da netop Forsoningen havde sin uhyre Betydning«.

Hvis man vil, kan man kalle dette en negativ gjerning: å rydde opp i tidens formentlige misbruk av begrepene. *Kierkegaard* mente det måtte gjøres, fordi, heter det, »vor Tids Tilstand er ... en uigjennemtrængelig Tve-tydighed ... hvor Alt er skummelt«.

Man kunne holde på meget lenge med å regne opp alt hva *Kierkegaard* løp storm mot og ville styrte over ende. På tallrike områder ville man se eksempler på sannheten i hans ord om ironikeren: han har trådt ut av samtidens rekker, gjort front og ville med sitt fortærende blick tilintetgjøre en virkelighet som ikke lenger hadde gyldighet.

Men la dette være nok.

Enhver omstyrter vil alltid kunne regne med applaus fra én kant, og må være forberedt på motbör fra en annen. Slik forholder det seg også med *Søren Kierkegaard*. Dengang og nu. Han engasjerer. Man tar parti for og imot ham.

På samme vis som *Søren Kierkegaard* foretok en skarp mønstring av sin

tid, må han naturligvis selv kunne stevnes for domstolen. Og det gjøres. En moderne åndshistoriker, *Hans-Joachim Schoeps*, kaller domstolen »unser historisches Wissen« og »unser modernes Wissen um Strukturpsychologie« – i seg selv respektinngydende betegnelser. Og dommen som så felles lyder slik: Kristendommen er hos *Kierkegaard* ikke det glade budskap, men en innøvelse i tungsinn. En kristendom uten historie og uten kirke er en falsk og umulig kristendom. Det er betegnende, hører vi, – og det er kompromitterende, skal vi nok tenke – at *Kierkegaard* i sin levetid ble omjublet av folk som ville bli kvitt all religion. I de siste fem måneder av sitt liv var *Kierkegaard* Danmarks mest populære mann, og i Tyskland ble han først kjent som ateismens veirydder. *Martensen* hadde rett da han sa: *Kierkegaard* har i ikke ringe grad styrket vantroen. – Altså: virkningen av hans liv skulle da bli den motsatte av hva han hadde tilsiktet, og nettopp virkningen feller ham. Så vidt *Schoeps*.

Det *Kierkegaard*-bilde som er i ferd med å festne seg i våre dager bevissthet – og som ikke minst er tegnet av eksistensialister eller av folk som har lært av dem – det er uhyre dystert. La meg som illustrasjon bare anføre et par setninger fra et utbredt og, som jeg tror, representativt verk, skrevet av *Robert Heiss* (»Der Gang des Geistes«). Der fremheves følgende: »Die negative Wesenheit der Welt bei *Kierkegaard* ... ein wahrhaft finsteres Gebilde, erfüllt mit Gestalten der Langeweile, der Schwermut, der Angst, der Sünde, der Verzweiflung und der 'Krankheit zum Tode' ... Die Verkündigung des Negativen, bis zur Verkündigung der geistigen Schrecknisse ... Die schreckhafte und finstere Gestalt des menschlichen Elends ... Die grosse Lehre von der Selbstzersetzung des Geistes ... Darin verschwindet das grosse Bild des christlichen Humanismus«.

Vel å merke: dette er ikke noe 'angrep' på *Søren Kierkegaard*. Det gir seg ut for å være en presentasjon og en interpretasjon. Man blir likevel noe betenkt når man ser at forfatteren – som eksempel på hvor betydningsfulle de omhyggelig valgte undertitler er hos *Kierkegaard* – riktig omtaler Stadier paa Livets Vej som 'Studier af Forskjellige', dvs. »Studien von Abgeschiedenen«! Man tenker nærmest på spøkelses-historier; på den fasong kan bildet bli dystert nok.

På bakgrunn av en slik helt moderne *Kierkegaard*-interpretasjon tar jeg

meg den frihet å tale om *gleden* hos *Kierkegaard* og i forfatterskapet, om den glade *Kierkegaard*, den *Kierkegaard* som kunne tenke seg å be leseren »tilgive mig min Munterhed, samt at jeg ... undertiden synger til mit Arbejde«. Har der vært talt og skrevet om denne *Kierkegaard*, så har tydeligvis ikke mange nok lest og hørt det.

Man skulle kanskje kunne hevde: En forfatter som sier seg å gå kristendommens ærend, må selvfølgelig også forkynne det glade budskap, evangeliet. En forfatter som så sterkt fremhever apostlenes liv og levned og som merker seg ved apostelen at han »om end bedrøvet var han dog altid glad«, »glad i Trængselen« – han må selvfølgelig gjenta det apostoliske bud om å være glad, om *alltid* å være glad. Det gjør han da også. Han dveler ved ordet (Ap. gj. 5, 41) »saa gik de glade bort fra Raadets Aasyn, fordi de havde været agtede værdige til at forhaanes for Christi Navn Skyld«. – Slik heter det i de Christelige Taler om »Lidelsesnes Evangelium«, hvor, sies det i forordet, »hver Tale drikker dybt nok til at finde Glæden«.

»Dybt nok«. Gleden er ikke å finne på overflaten. Den *Kierkegaards* glede jeg vil tale om, er altså forskjellig fra »Æsthetikerens Heiterkeit« og fra »den dialektiske Glædes Nydelse«. Den er selvsagt også forskjellig fra den glede *Nicolaus Notabene* taler om: gleden over »at see Philosophien udbrede sig trindt i Landet«. Den glede som skal omtales her, er en dybdeverdi.

Nå er det som kjent slik blant filosofer – også blant dem som føler seg tiltrukket av *Kierkegaard* – at gleden har ringere filosofisk prestisje enn f.eks. angst og fortvilelse. Helt fra antikken har gleden vært noe nesten suspekt i visse vismenns öyne. I allfall den synlig glede. *Gaudere decet, laetari non decet*, lyder en stoisk sats hos *Cicero*.

Hvordan forholder det seg med gleden hos *Kierkegaard*? Jeg tar noen eksempler, først fra talene.

I den oppbyggelige tale om Taalmod i Forventning heter det mot slutten: »Menneskene klage ofte over, at Livet er saa fattigt« – til tross for at det finnes en enkel vei til å oppleve livet som »en frydefuld Overtaskelse og en salig Beundring« – vel å merke: oppleve livet på denne måte »alle Dage«. – I talen om »Forventningen af en Evig Salighed« tales der om denne forventnings betydning også for det nærværende liv, og det heter: »Erfaringen

veed jo længe at hitte paa Glæde for den Bekymrede, men en Glæde over al Forstand kjender den, som naturligt er, ikke«, her kommer altså timeligheten til kort; vi merker oss at Skriftens ord (Fil 4,7) om den fred som overgår all forstand, er forandret til glede over all forstand; forandringen forekommer meg å være symptomatisk.

Den følgende tale, om *Johannes den Döpers* ord: »*Denne min Glæde er fuldkommen*«, har faktisk et meget jordnært siktepunkt. *Johannes* er – historisk sett – den som skal avløses, erstattes, han må tre til side. »Hans Tid var forbi«, noe nytt kommer. Så heter det: »Med oprigtig Glæde« hilser *Johannes* det nye idet han trer til side. »Den glade Inderlighed, hvormed han taler om sit Forhold til den Kommende« får *Kierkegaard* til å utbryte med forundring: »At der ogsaa under en Kameelhaarsskjorte kan slaae et Hjerte saa riigt paa Følelse ... at han har kunnet bevare denne Følelse derude i Örkenen!« – Og i den meget praktiske anvendelse av teksten heter det: »Ham bör det at voxer, hvo er denne 'ham'? I den Forstand, i hvilken vi have talet, kan Enhver nævne ham med et andet Navn; thi saaledes vexler det paa Jorden, Een voxer og en Anden tager af, idag er det mig og imorgen er det Dig. Men den, som i ydmyg Selvfornægtelse og med oprigtig Glæde saae en Anden voxer, hans Sind skal vel ogsaa vendes til en ny Glæde, og denne hans nye Glæde skal vel vorde fuldkommen«.

Det sies stundom nesten unnskyldende at når der kommer en glede inn i det oppbyggelige forfatterskap, er grunnen den at talen er en formildelse, en avsvakkelse av den sanne kristendom. Dette forekommer meg å være en svakt begrunnet påstand. Det er dog ingen ringere enn »de guddommeligt beskikkede Læremestere: ... Liljerne paa Marken og ... Himmelens Fugle« som skal lære oss å se »hvor herligt det er at være Menneske« og »Hvilken Salighed der er forjættet det at være Menneske«. Denne herlige salighet gjelder mennesket generelt. I talene om de samme læremestre et par år senere, forordet er datert 5. mai 1849, bedes der i innledningsbønnen om at vi av liljen og fuglen må lære »hvad det er at være Menneske«, og dertil hører uttrykkelig »Glæde«. Derfor handler den tredje og siste av disse »gudelige Taler« om Glæde; den handler om mange jordiske gleder og om den ubetingede glede. Mange ord i denne talen lar oss høre *Kierkegaards* hjerte banke, talen om glede kan være skrevet den 5. mai slik som forordet er det. Disse

8-10 sider fulle av tindrende glede skal man ikke bli så hurtig forbi som noen synes å ha for skikk.

De oppbyggelige taler vil like lite unnskyldte som underslå gleden i livet og i kristendommen. Om den kristne heter det, om ham som gleder seg over Gud: »Den, der eier (den ganske) Verden ... som den der ikke har den, han glæder sig over alle de gode Gaver ... (Han forlyster) sit Øie ved Jordens Glands, glæder sig over at Forraadskamrene ere fulde, da bygger han sine Lader større, da lægger han sig tryk til at sove«. – Ja, selv ikke i de skrifter hvor kristendomskravet er aller mest tilspisset, er gleden tapt av syne – men vel hos noen av leserne.

Men nu gleden hos pseudonymene? Mange synes å mene at skal noe i forfatterskapet kunne gjelde som genuint og som noe sentralt i menneskelivet, da må det, slik som tilfellet er med f. eks. angsten, være forankret i pseudonymene skrifter.

For nå å ta ett ord i farten: *Frater Taciturnus* og etter ham *Johannes Climacus* har skapt det bevingede ord om de ingensteds målte 70.000 favners dyp. Man siterer gjerne dette utsagn med lett gysen – og glemmer pointet, som er: på dette umåtelige dyp »at være glad«, å bevare »det glade Sind«, som det heter hos begge pseudonymene. *Frater Taciturnus* er særdeles klar på dette punkt, som det sømmer seg en så skarp »Iagttaget«. »Der er mangen Mand, der har været immer lustig og dog staaer han saa lavt, at endogsaa Æsthetikeren tager ham comisk. Det gjelder altsaa, at man ikke er bleven glad paa urette Sted; og hvor er det rette Sted? Det er: i Faren. Paa 70.000 Favne Vands Dyb mange mange Mile fra al menneskelig Hjælp at være glad: ja det er stort! At svømme paa Lavden i Selskab med Vadere er ikke det Religiose« – og altså heller ikke gleden. »Den Religieuse (alene) veed, at han altid er i Fare. Den, som derfor paa eengang med Sandhed siger: han er altid i Fare og altid glad, han siger paa eengang det forsagtteste og det høimodigste Ord, der er talet«. – Det gjelder altsaa, som det heter, å »trænge igjennem til Glæden«.

Når *Johannes de Silentio* gjenforteller Bibelens beretning om *Abraham*, beklager han seg over at »det man udelader af *Abrahams* Historie er Angesten«. Siden »Frygt og Bæven« kom ut, har man knapt kunnet gjøre slikt mere. Men man må ha lov til å si om mange at de til gjengjeld har utelatt

gleden fra *Johannes de Silentios* fortelling. Han taler om de »Troens Bevælgelser« *Abraham* gjorde »i Kraft af det Absurde«. *Johannes de Silentio* skal bevise *Abrahams* dobbeltbevegelse. Hans bevisføring er dristig: jeg kan, sier han, bevise det »deraf, at (*Abraham*) blev glad ved at modtage *Isaak*, ret inderlig glad, at han ingen Forberedelse behøvede, ingen Tid til at samle sig paa Endeligheden og dens Glæde«.

Denne plutselige glede, som altså beviser *Abrahams* tro og dermed er ytterst vesentlig for hele beretningen og for bevisføringen, den er der intet belegg for i *GT's* beretning, hva *Johannes de Silentio* selvsagt vet; han siterer i en sammenheng det eneste ord av *Abraham* som er »opbevaret af ham, den eneste Replik til *Isaak*«. Gleden, den beviskraftige glede legger forfatteren til av sitt eget. Så vesentlig er gleden i troen for *Johannes de Silentio* at han kan la gleden ta troens plass og tale om »Glæde i Kraft af det Absurde«, og utvider perspektivet ved å si: »vi maae forstaae, at vor Tid, ligesom enhver Tid, kan være glad, om den har Troen«. Glede og tro hører sammen.

Som kjent har begrepet Angest fullstendig overskygget de andre begrepsanalyser i forfatterskapet, særlig i den siste tid. Nu er skriftet om Angesten, paradoksalt nok, helliget »Danmarks Glæde i Glæden over Danmark«: *Poul Martin Møller* – engang professor i Kristiania. Mer enn en gang stemmer *Vigilius* tonen opp, fordi han vet hva det vil si å leve »i daglig og dog festlig Omgang med den Forestilling, at der er en Gud til«. Sant nok – der er avgrunner i denne bok, man har ansett den for å være »en uvurderlig kilde til forstaaelse af den mørke undergrund i (*Kierkegaards*) væsen« (*Fr. Brandt*). Men der tales dog også om å dukke opp igjen »fra Afgrundens Dyb lettere end alt det Besværende og Forfærdende i Livet«. Og, heter det, den som således sank og dukket opp, han har lært å hilse angsten »festligt, som *Socrates* festligen svingede Giftbægeret«. »Den, der ... i Sandhed lærte at ængstes, han skal gaae som i Dands, naar Endelighedens Angster begynde at spille op«. – Denne tone hører også med i den tunge tale om angst, skulle jeg mene. Angsten har ikke det siste ord.

At *Johannes Climacus* i sin »Efterskrift« kommer inn på gleden, er ikke underlig. Men det er av interesse å se nærmere på hvordan han anbringer den. I Andet Afsnit, Capitel II, om den subjektive sannhet, tales der om »Gud ... der ikke lader sig forklare ved Andet«. *Spinoza* – gledens filosof –

er ikke langt borte, hører vi. Dernest tales der om paradokset, som »heller ikke (vil) være til at forklare ved Andet«. Som tredje og siste punkt nevnes så »den uudsigelige Glæde«, som altså i sin uforklarlighet stilles på linje med Gud og paradoxet. *Johannes Climacus* henter selve uttrykket fra 1. Pet. 1,8 χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ, lætitia inenarrabili (*Vulgata*). Så sier filosofen noe som kaster lys langt innover: »Sæt nu den uudsigelige Glæde havde sin Grund i den Modsigelse, at et eksisterende Menneske er sammensat af Uendelighed og Endelighed, bestedt i Tiden, saa det Eviges Glæde i ham bliver uudsigelig, fordi han er eksisterende, bliver et høieste Aandedrag, som dog ikke kan gestalte sig, fordi den Eksisterende er Eksisterende: saa vilde jo Forklaringen være, den er uudsigelig, den kan ikke være Andet; ingen Vrøvl«. U-utsigeligheten er pointet; men den sammenheng hvor den uutsigelige glede her forekommer, er meget betydningsfull. Det »settes« at »den uudsigelige Glæde« grunner seg på selve det menneskesyn som finnes i flere skrifter. Mot-sigelsen og motsetningen mellom tid og evighet i mennesket og menneskets bestedelse i tiden gjør det umulig å forklare hva glede er, men det rokker ikke ved saken: Gleden er »det eviges Glæde« i mennesket og er dermed satt som noe uforklarlig ved det å eksistere.

Vi kan altså, forekommer det meg, ved å følge talen om gleden komme langt inn til noe vesentlig i forfatterskapet. Allerede på grunnlag av de skrifter jeg har minnet om, synes det å være tillatt å slå fast at gleden spiller en stor rolle, også i *Kierkegaards* liv.

Som 20-åring skrev han i dagboken: »Hvor ulyksalige ere ikke vi Mennesker, hvor faa ere ikke de Ting, der skaffe os varige og solide Glæder«. Så kommer, fem år senere, tidfestet med usedvanlig nøyaktighet, beretningen om den merkelige gledes-opplevelse den 19. mai 1838 kl. 10,30:

»Der gives en *ubeskriverlig Glæde*, der ligesaa uforklarlig gjennemglöder os, som Apostelens Udbrud træder umotiveret frem: »Glæder Eder, og atter siger jeg: glæder Eder« – Ikke en Glæde over Dette eller Hiint, men Sjælens fyldige Udraab »med Tung og Mund og af Hjertens Grund«: »jeg glæder mig ved min Glæde, af, i, med, hos, paa, ved og med min Glæde« – et himmelsk Omqvæd, der ligesom pludselig afskjærer vor övrige Sang; en Glæde, der ligesom et Vindpust kjøler og forfrisker, et Stöd af den Passat, der blæser fra Mamrelund til de evige Boliger«.

Denne opptegnelse har jo vært meget omtalt og søkt forklart på ulike vis. »Nedslag af en ægte religiös oplevelse«, kaller *Frithiof Brandt* den, »en Oplevelse af ublandet religiös Glæde«, er *Billeskov Jansens* ord. *Johannes Hohlenberg* finner at »der er noget i denne oplevelse der minder om de pludselige henrykkelser som mystikerne taler om. Alligevel vil det vistnok være en misforstaaelse at opfatte den saaledes ... Mere end et usædvanlig stærkt og pludseligt omslag i hans stemningsliv har det næppe været«, sier han og slutter seg til *Hjalmar Helweg* som i opptegnelsen ser »et udslag af (*Kierkegaards*) manio-depressive temperament«. *Sejer Kühle* henviser bl. a. til at det var »foraar, og han tænkte paa hende«, men formoder også »en oplevelse af religiös art«.

25-åringens glede, gleden over den pludselige, uforklarlige, umotiverte, ubeskrivelige glede er ikke omtalt som en særegen, personlig og individuell opplevelse – hva den selvsagt også var. Stilen er ikke utpreget »jeg-stil«. Gleden »gjennemglöder os«, heter det, det himmelske omkved »afskjærer vor övrigte Sang«. Denne uttrykksform skal kanskje, sammen med allusjonene og sitatene, fremheve det almengyldige i den individuelle erfaring.

Som kjent hörer vi et ekko fra denne opptegnelse i forordet til debutboken, utgitt 7. september samme år. Viktigere forekommer det meg likevel å være at der i *H. C. Andersen*-bokens omtale av »Livs-Anskuelsen« – denne Transsubstantiation av den i og for seg atomistiske erfaring så resultatet blir en »urokkelig Sikkerhed« – finnes uttrykk som etter hva jeg tror vitner om mai-opplevelsens varige betydning for *Kierkegaards* egen livsanskuelse: »Spörger vi nu, hvorledes en saadan Livs-Anskuelse kommer istand, da svare vi, at for den, der ikke tillader sit Liv altfor meget at futte ud, ... maa der nödvendigviis indtræde et Öieblik, i hvilket der udbreder sig et besynderligt Lys over Livet, uden at man derfor i fjerneste Maade behöver at have forstaaet alle mulige Enkeltheder, til hvis successive Forstaaelse man imidlertid nu har Nöglen«. – Slike ord synes å forutsette en spesiell opplevelse som er blitt innordnet, med nödvendighet, i enhver normal livserfaring.

Hvis den antagelse er riktig, at disse ord om livsanskuelsens tilblivelse i det pludselige öieblikks besynderlige lys over livet, skal sees i forbindelse med mai-opplevelsen, da bör vi trygt kunne tillegge denne gledes-opplevelse en avgjørende og blivende betydning. Det skulle da ikke være noe over-

raskende i det at vi så ofte finner gleden omtalt i forfatterskapet. Tvert om. Vi hadde måttet efterlyse den om der intet var å spore av den.

Om det jeg her har pekt på, eller antydnet, virker tilstrekkelig overbevisende for det som er formålet: å gjøre gleden til noe vesentlig for *Kierkegaard* – både i hans liv og i hans tanke – det vet jeg ikke. Slik som *Dante* i manges øyne først og fremst er mannen fra *Inferno*, slik er *Kierkegaard* ofte ensidig gjort til lidelsens, skyldens og angstens mann – uten at man gir tilbørlig akt på at der finnes et paradiso også hos ham.

Noen ganger muntret *Kierkegaard* seg med gledes-navnet *Hilarius* – dannet av det greske ἡλαρός, et ord *Kierkegaard* har kjent både fra *Xenophon* og fra *NT*. Som personnavn ble det brukt både blant grekere og romere, i hedensk som i kristen tid. Formodentlig har *Kierkegaard* også visst om den kirkens mann *Hilarius* som levde 200 år før *Johannes Climacus*.

Hilarius hadde sin festdag – den 5. Mai.

Som den *Sokrates*-elev *Kierkegaard* var, har også *han* laget et akademi – jeg låner uttrykket fra hans bror *Peter*, biskopen, som sa at i »det psevdonymiske akademi« skiftet man ord med hverandre om det eksistensielle. Vi tør kanskje også si at man i dette akademi leste »de individuelle, humane Eksistens-Forholds Urskrift, det Gamle, Bekjendte og fra Fædrene Overleverte, igjennem endnu engang om muligt paa en inderligere Maade«.

For meg står det slik at i dette akademi finner vi også en *Hilarius*, da også gleden hører med til det individuelle, humane eksistens-forhold. Ingen kan vel leve uten gleden. *Søren Kierkegaard* har heller ikke gjort det.

Søren Kierkegaard er på vei til å bli klassiker, eller han er allerede blitt det. Det innebærer bl.a. også at det ikke lenger er mulig å lese ham uten først å ha lest *om* ham, altså uten å være påvirket av andres mening og dom.

Mellom ham og oss ligger et stadig voksende berg av bøker. Han taler selv, i debut-boken, om »hine udødelige classiske Skribenter ... hvis ... Fortolkere (har) bidraget til at formere det Opløb, der ikke sjeldent har trængt sig mellem Forfatterne og de Læsere, der vare disse kjærest«.

Vi vet hva slags lesere *Kierkegaard* ville ha: hin enkelte som han »med Glæde og Taknemmelighed kalder min Læser«. Til ham hvisker han: »Min kjære Læser, læs om muligt høit«.

Kanskje har enhver rett til å ha *sin Kierkegaard*, en *Kierkegaard* som han

leser høyt, altså i enrom, i lønnkammeret. En *Kierkegaard* man ikke så gjerne taler om, men sier om ham som *Kierkegaard* sa om *Sokrates*: »Jeg har beundret ham ... Ved at læse om ham har mit Hjerte banket heftigt. Tanken om ham har været min Ungdoms Begejstring og udfyldt min Sjæl; jeg har længtes efter Samtalen med ham, ganske anderledes end efter at tale med noget Menneske, med hvem jeg nogensinde har talt«.

Mange har sin *Kierkegaard* – kanskje fordi, som det heter om ironikeren: han formår å få »et Menneske til at tale om sig selv, angive sig selv, aabnabare sig selv, netop da, naar han i egne Tanker taler slet ikke om sig selv, ja endog har glemt sig selv«.

Søren Kierkegaard formår, som *Sokrates*, å tale »med ens indre«. Deri ligger iallfall en del av hemmeligheten ved den makt han har over mange, en makt han vil beholde.

»– der er skjønne, alvorlige, skjebnesvangre dager og tider, som burde erindres i ærefryktsfull taushet. En sådan dag er hundreårsdagen for *Søren Kierkegaard* fødsel« – slik stod det å lese i en norsk avis 5. mai 1913. Artikkelen var skrevet av *Carl Nærup*.

»*Søren Kierkegaard* hører til de ånder, som ruver større og mektigere, efterhvert som vi kommer på avstand fra dem,« skrev *Nærup*. »Allerede nu står han for oss som den alvorligste, mest inderlige og inntrengende av alle tiders religiøse tenkere. Men det er umulig å stille seg i beundrende fjernhet fra denne brennende genius og yde ham pliktskyldige æresbevisninger ... Som han selv til slutt sa: Jeg vil kun ett: Redelighed, så har han sørget for at kun de redelige har adgang til hans rikdommer. Intet beundrende broderskap, ingen stemmeberettiget mengde, ingen tjenende menighet, kan ta ham til inntekt«.